

TATA A TIZENÖTÉVES HÁBORÚBAN

(Szerkesztette: Fatuska János, dr. Fülöp Éva Mária, ifj. Gyúsi László)

Annales Tataiensis I.

(Tata, 1998. 170 o.)

A tizenötéves háború korszaka még sem közelíti egyéb korai törökellenes harcok, mint például a klasszikus várháborúk, vagy a felszabadító háború időszakának feldolgozottsági szintjét. Ezért is számított példamutató kezdeményezésnek a Tata önkormányzata és a helyi múzeumok (a Kuny Domonkos Múzeum és a Német Nemzetiségi Múzeum), valamint a Móricz Zsigmond Városi Könyvtár által Tata visszafoglalása 400 éves évfordulójának tiszteletére rendezett tudományos konferencia 1997. május 23-án. Az ezen az ülésen elhangzott előadások jelentek meg „Tata a tizenötéves háborúban” címmel az Annales Tataiensis első köteteként.

A városi önkormányzat rövid köszöntőjét követően *R. Várkonyi Ágnes* megnyitó előadásában történelmünk nemzetközi jelenlétének alternatíváit vázolta. Elkésérítő a tudat, hogy az új Európa-történetek szerzői kevés és nem egy esetben pontatlan ismeretekkel rendelkeznek hazánk múltjáról, annak ellenére, hogy Magyarország szoros kapcsolata, illetve integritása az európai kultúrkörhöz bizonyított tény. E kedvezőtlen jelenség okait egyrészt a pénzhányban kell keresni (nincs világnyelven megjelenő magyar tudományos folyóirat; a magyar könyvtárak egyre kevésbé jutnak külföldi szakirodalmakhoz; nincs pénz a magyar művek más nyelvekre való lefordításához), másrészt szükség van a magyar és az egyetemes történelem közötti kapcsolatok további tisztázására. Ha e téren nem történik változás – hangsúlyozta az előadó –, akkor elképzelhető, hogy a jövő évezred Európájában Magyarország már csak mint földrajzi név szerepel a kontinens országai között.

A konferencia következő előadója – *Tóth Sándor László* – Tatának a tizenötéves

háborúban betöltött szerepét vázolta. Bevezetesként röviden áttekintette a vár történetét 1526-tól 1593-ig (ostromok, átépítések), illetve stratégiai szerepét a magyar végyárrendszerben. Mindezek után a „hosszú háború” eseményeit vette számba, megkülönböztetett figyelmet fordítva arra, hogy Tata négy ostromáról a kortárs történetírók és a szakirodalom segítségével pontos összefoglalást adjon. Végezetül megállapította, hogy az első vonalban lévő, fontos stratégiai pozícióval rendelkező, megerősítése ellenére is másodrendű Tata kisebb méretű, jelentősebb őrség befogadására nem alkalmas, a természeti körülmények következtében hosszabb ideig nem védhető erősségnek számított, ezért nem meglepő, hogy a vár a tizenötéves háború idején négyszer cserélt gazdát.

Kelenik József a magyar végyárrendszer – s ezen belül Tata – , illetve a környezeti viszonyok összefüggéseit vázolta fel a történelmi ökológia segítségével. Magyarországon a történelemtudomány kevés figyelmet fordított a természetföldrajzi adottságok meghatározó szerepére. Az előadó szerint az ökológiai körülmények, ezen belül is az adott terület vízrajza volt az a legfontosabb rendező elv, amely alapján a végyárrendszer kiépült. A tatai vár jelentőségét is az növelte meg a tizenötéves háborúban, hogy a XVI-XVII. században egy kiterjedt mocsársáv legfontosabb, ha nem az egyetlen átkelőhelye volt Buda és Győr között. Ez a kiemelt hadászati szerep eredményezte, hogy a Pálffy Miklós vezette császári-királyi sereg petárda alkalmazásával – mintegy a Győr elleni támadás főpróbájaként – 1597. május 23-án rajtaütött Tatán; a vállalkozást Kelenik József a támadás parancsnokának május 24-én

Érsekújváron kelt jelentése alapján mutatta be.

Kedves Gyula Fegyverzet és haditechnika a tizenöt éves háborúban című előadásában a tűzfegyverek (muskéta, arquebuse, pisztoly) alkalmazását, elterjedésük jelentőségét valamint a császári hadsereg csapatnemeit és azok fegyverzetét mutatta be. A tűzfegyverek – viszonylag egyszerű kezelhetőségük és olcsóságuk miatt – a tizenöt éves háború időszakára váltak a kor európai hadseregeinek tömegfegyvereivé. A nyugati zsoldosok kétharmada, illetve a hajdúcsapatok a XVI. század utolsó harmadában már szinte kizárólagosan muskétával, vagy az annál könnyebb, feltámasztás nélkül is használható arquebuse-zal voltak felszerelve. A szurony elterjedéséig a lövészek védelmét a pikások, illetve a „nagy kard mestereinek” nevezett gyalogosok látták el. A kor lovasságának (arquebusierek, fekete lovasok, kürasszírok, dragonyosok) harcászata szintén a lőfegyverek alkalmazásán alapult (caracole). A magyar hadsziintér könnyűlovasságát adó huszárok fegyverzete széles skálán mozgott, hiszen a kopja, a szablya és egyéb hidegfegyverek mellett (hegyestőr, pallos, fokos) ők is előszeretettel alkalmaztak pisztolyokat. Az előadó végül megállapította, hogy a keresztény csapatok technikai és taktikai fölénye már a tizenöt éves háborúban is megmutatkozott a törökökkel szemben.

Kiss Vendel a tatai vár 1597. május 23-i visszafoglalásáról készült hat ábrázolás hitelességét vizsgálta előadásában. A XVI. századra a várak, városok grafikai bemutatása önálló műfajjá vált. Az ábrázolásokat két nagy csoportba lehet osztani. Egyrészt az olcsó kiadványok, újságok, röplapok szövegének illusztrációjaként, képes mellékleteként jelentek meg. Jellemzőjük, hogy készítőik sem a művészi színvonal, sem a hitelesség tekintetében nem voltak igényesek. A fantáziaszülte képek a kor emberének kíváncsiságát, hírigényét voltak hivatva kielégíteni. Az ábrázolások másik részét a történelmi munkákban és útleírásokban közzétett metszetek adják. Ezek kidolgozottsága és hitelessége az újságok képeihez képest jóval magasabb szintű volt. Az előadó szerint Tata 1597. május 23-i visszavételének jelentőségét az eseményről készült metszetek száma is bizonyítja.

Fatuska János előadásában a weikersheimi, reneszánsz stílusban épült Hohenlohe-kastélyban található, Balthasar Katzenberger würtzburgi festő által készített, 12 nagy méretű képpel foglalkozott, amelyek a tizenöt éves háború várostromait és csatáit ábrázolják. A frank Hohenlohe-nemzetség három tagja vett részt a „hosszú háborúban”. Közülük kiemelkedik Georg Friedrich Hohenlohe, aki kisebb megszakításokkal 1595 és 1606 között szolgált Magyarországon, 1603-ban az Udvari Haditanács tagja, 1604-ben tábornok lett. A kastély déli szárnyának konyháját díszítő, az Ortelius-krónika Siebmacher-féle metszetei alapján készült festmények neki állítanak emléket. Az előadó részletesen elemezte a tizenegy ostromról (Esztergom 1594, Győr 1594, Komárom 1594, Esztergom 1595, Visegrád 1595, Tata 1597, Vác 1597, Győr 1598, Buda 1598, Buda 1603, Esztergom 1604) és csatáról (Buda 1603) készült képeket, amelyek a ruházat és fegyverzet ábrázolása miatt fontos adalékokkal szolgálnak a kor történelmi kutatásaihoz. Az előadás értékét növelte a festményekről készült színes fényképfelvételek bemutatása, amelyek a könyvet is feltalálhatók.

A tizenöt éves háború győzelmeinek ünneplésére Rudolf császár prágai udvarában nagyszabású művészi alkotások jöttek létre. Ezek közül *Héri Veronika* az éremművészetet emelte ki előadásában. Az érmek elterjedése – előállításuk és sokszorosításuk relatív egyszerűsége miatt – lényegesen nagyobb volt, mint a többi műalkotásé, ezért a korszak propagandagépezetének fontos eszközei közé számítottak. Az előadó Esztergom 1595-ös, Győr 1598-as és Székesfehérvár 1601-es visszafoglalásának emlékére kibocsátott érméket vizsgálta. Megtalálhatók rajtuk a korszak jól ismert szimbólumai: folyamisten, császári sas, fönixmadár, az uralkodó portréja. A Győrről készült érmén a mester a várat mintázta meg, ami mindenképpen különlegesnek számít.

Utolsó előadóként *Szabó Péter* Nadasdy Ferenc gróf vitézi kultuszát elevenítette fel, összehasonlítva a kor másik nagy formátumú hadvezérének, gróf Pálffy Miklósnak értékelésével. Pálffy csatái mind Magyarországon, mind pedig – a Fuggerek révén – a Német-Római Birodalomban ismertek voltak, Nadasdy egyéni

kezdeményezéseken alapuló hőstetteit viszont csak udvari prédikátora, Magyar István örökítette meg a halott főúr felett elmondott gyászbeszédében. Ehhez hozzájárult a végváriak körében verbális eszközökkel fenntartott/fennmaradt vitézi kultusz is.

A könyv végén mind a nyolc előadás tartalmi összefoglalója megtalálható három (magyar, angol, német) nyelven. A mű – a hadtörténelemtől a történelmi ökológián és a művészettörténeten át a numizmatikáig – sokoldalúan dolgozza fel a tizenöt éves háború és ezen belül Tata történetét.

Bagi Zoltán Péter